

**UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA”
FACULTATEA DE TEOLOGIE „SFÂNTUL ANDREI ȘAGUNA”
SIBIU**

TEZA DE DOCTORAT

**EUROPA CHRISTIANA ȘI
SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ A MILENIULUI III,
contemporaneitate, tradiție și viață eclesială**

-rezumat-

COORD.

ARHID. PROF. UNIV. DR. IOAN I. ICĂ JR.

CANDIDAT

ALEXANDRU CONSTANTIN CHITUȚĂ

SIBIU

2016

Cuprins.....	2
Introducerea	6
1. Actualitatea temei.....	6
2. Motivația alegerii temei de doctorat.....	8
3. Stadiul actual al cercetărilor.....	10
4. Obiectivele cercetării.....	12
5. Specificarea metodei academice.....	13
6. Contribuția personală/Originalitatea lucrării.....	14
7. Structura lucrării	15
1. EUROPA CHRISTIANA ÎN SECOLUL XXI	
1.1. Europa creștină.....	38
1.2. Europa modernă și Biserica eternă.....	47
1.3. Riscuri majore în viața Europei contemporane.....	52
1.3.1. Islamizarea Europei sau europenizarea islamului?.....	60
1.4. Fenomene contemporane.....	71
1.4.1. Secularizarea – o problemă actuală.....	73
1.4.2. Globalizarea – marea himeră.....	78
1.5. Concluzii.....	94
2. EXISTENȚA, SENSUL ȘI IMPORTANȚA CONLUCRĂRII RELIGIILOR ÎN CONTEXTUL UNIUNII EUROPENE	
2.1. Religia – prezență vie în viața umanității.....	96
2.2. Rolul religiilor în statele Uniunii Europene.....	102
2.3. Religia în spațiul public.....	107
2.3.1. Cadrul european și național al libertății religioase într-o Europă dezorientată.....	110

2.4. Evanghelizare – re-evanghelizând Occidentul contemporan.....	120
2.5. Concluzii.....	127

3. DIALOG ȘI COMUNIUNE ÎN „LUMINA LUI HRISTOS” – ECUMENICITATEA EUROPEI CHRISTIANA. MODELUL ȘI ETOSUL CONVIEȚUIRII

3.1. Europa – o provocare Ecumenică.....	130
3.2. În căutarea Adevărului prin dialog.....	136
3.3. Sfânta Treime – fundamentul unității creștine comună.....	144
3.4. Biserica cea una, koinonia și realizarea unității	153
3.5. Unitatea Bisericii în „lumina lui Hristos” – reflecții asupra celei de-a treia Adunări Ecumenice de la Sibiu – 2007.....	166
3.6. Împreună spre o lume.....	172
3.7. Actualitatea antiecumenismului	177
3.8. Concluzii.....	181

3. DÂND SUFLET EUROPEI: BISERICA ȘI EUROPA ÎN BISERICĂ

4.1. Biserica – natura și menirea ei.....	184
4.1.1. Iisus Hristos – Unus Sanctus este legătura dintre Prea Sfânta Treime și Biserica – Una Sancta	191
4.2. Biserica în dialogul cu societatea.....	194
4.3. Biserica este comunicare pentru comuniune.....	210
4.4. Biserica și statul în Europa – o nouă coexistență.....	215
4.5. De la smerenie și dialog la teologie adâncă și la o schimbare de percepție a slujitorului: Ioan Paul al II-lea, Benedict al XVI-lea și Papa Francisc.....	226
4.6. Tineret – Biserică – Societate.....	244
4.7. Misiunea Bisericii sau „Liturghia după liturghie” într-o societate abundent capitalizată.....	252
4.8. Urgențe pastoral-catehetice într-o Europă în căutarea sufletului.....	259

4.9. Reflecție teologică și experiență eclesială sau misiunea Bisericii prin relația vie dintre Facultatea de Teologie, Parohie și Mănăstire.....	267
4.9. 1. Misiunea Bisericii, o prioritate permanentă a Facultății de Teologie.....	275
4.9.2. Parohia sau locul misiunii directe.....	286
4.9.3. Mănăstirea sau legătura dintre mistică și misiune.....	296
4. 10. Concluzii.....	299

4. ORTODOXIA ȘI DESTINELE EUROPEI CHRISTIANA

5.1. Mărturia Ortodoxiei în societatea europeană.....	301
5.2. Liturghia ortodoxă, lumină pentru viață.....	307
5.2.1. Prima, a doua sau a treia Romă? – problema primatului în contemporaneitate.....	313
5.2.2. Sfântul și Marele Sinod – între iluziua împlinirii și certitudinea eșecului.....	318
5.3. Concluzii.....	323

6. IMAGO DEI. DE LA HOMO OECONOMICUS LA HOMO ADORANS

6.1. Omul, făptură comunitar-sobornicească versus persoană egoistă și egocentrică – reflexii antropologice în opera părintelui Dumitru Stăniloae...325	325
6.2. Antropologia hristică și drepturile omului european.....	337
6.3. Omul european între Hristos, existențialism și secularizare.....	344
6.4. Homo oeconomicus în mileniu III.....	352
6.5. Homo adorans – „catedrala Europei” în Hristos și în lume.....	361
6.6. Prezența lui Hristos în viața noastră – bucuria de a fi creștin.....	367
6.6.1. Activitatea socială – urmând pe Hristos sau omul pentru ceilalți.....	370
6.7. Concluzii.....	381

7. UMBRE ȘI LUMINI ÎNTR-O EUROPĂ SECULARIZATĂ

7.1. Criza contemporană – motivație pentru înnoire spirituală?.....	384
7.2. Trebuie intensificată viața spirituală a comunităților creștine.....	394
7.3. Pentru o Europa fără limite.....	397
7.4. Concluzii.....	399
Concluzii finale și propuneri	401
Bibliografie general.....	415
Curriculum Vitae.....	442

REZUMAT

Cuvinte cheie: Europa, secularizare, globalizare, ecumenism, Biserică, unitate, misiune, criză, teologie, ortodoxie, sinod, antropologie, fialntropie, activitate socială

Harta politică a Europei a suferit numeroase modificări și continuă să fie într-o continuă schimbare.

În prezent creștinismul nu (mai) stă la baza legii pozitive iar în numeroasele Constituții îi este mai degrabă indiferentă. Dar aceasta nu înseamnă – și nu ar trebui să însemne – din punctul nostru de vedere, că în ansamblu convingerile religioase și respectiv formele lor de expresie instituționalizată ar trebui evacuate din spațiul public.

Importanța subiectului propus rezidă pe realitatea ei, în spațiul mundan actual, când tendința generală este de a ignora sau chiar de atacare a valorilor Bisericii, transmiterea credinței religioase constituie o imensă preocupare culturală. Misiunea Bisericii presupune o implicare sine qua non a întregii comunități eclesiale.

Ce înseamnă „integrare europeană” din punctul de vedere al unui creștinism pluriconfesional? Ce memorie are el de recuperat, ce criză de înfruntat, ce coerență are de obținut pentru că suflul său, care făcuse unitatea primei Europe, să participe la însuflețirea noului proiect european? În ce raport stă din punctul de vedere al spiritualității răsăritene, ecumenismul și „misterul unității” Bisericii? Care ar fi datele unui model european al religiei? Sunt întrebări la care Biserica și oamenii ei trebuie să aducă un răspuns, și mai mult decât atât, să caute soluții viabile.

În al treilea mileniu, într-o societate profund secularizată, care ar fi destinația și rolul milioanele de creștini care alcătuiesc Biserica lui Hristos, în care își află rădăcinile spirituale „cealaltă Europă”? De la criza civilizației noastre la evoluția tehnologiilor, de la noile războaie și emigrația distrugătoare până la Europa secularizată și a trezirii integralismului, încercăm să abordăm actualitatea, aducându-i clarificare mesajului esențial al Bisericii, un creștinism al lumii și al libertății. Suntem în faza descoperirii

unei Biserici strivite de istorie, dar care, privită cu inima știe să dea învierii o extensiune nelimitată. Aceasta înseamnă a regăsi etica și sfințenia transfigurării, proprie creștinismului originar: Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să se facă Dumnezeu.

Dialogul intercultural în spațiul european înseamnă nu omogenizarea sau aplatizarea culturilor respectivelor state, ci cunoașterea lor din partea țărilor membre și găsirea unor puncte comune de dialog între cetățenii acestui spațiu geografic ce se întinde de la Atlantic până la Urali. Consolidarea acestei Uniuni este destul de anevoiasă și va necesita parcurgerea unui drum lung și cu multe necunoaștute. De multe ori se vorbește despre ecumenism și din perspectiva unei forme de recunoașteri a diversității și mai mult decât atât ca o atitudine de deschidere față de culturi și persoane, considerate o lungă vreme ca fiind ostile, străine și de ce nu inferioare. Numeroși teologi și oameni politici au afirmat că „nici mai mult și nici mai puțin nu poate exista pace între națiuni fără pace între religii. Nu poate exista pace între religii fără un dialog între religii”. Din păcate acest deziderat, acum la început de mileniu III, arată că această coexistență pașnică a religiilor nu există. La o întâlnire ce a avut loc în Piața San Pietro din Roma în 28 octombrie 1999 cu prilejul unei întâlniri interreligioase, mesajul a fost limpede că dialogul dintre religii va fi problema esențială a secolului XXI.

Este consolator faptul arătat de noi că în ultima vreme exploatarea adevărului persoanei se găsește în centrul interesului teologic, mai ales în cercurile teologiei ortodoxe.

Europa trăiește, în prezent, schimbări profunde, constând în principal într-o serioasă criză teologică și religioasă. Mulți teologi și sociologi prezintă Europa de azi ca pe cel mai secularizat continent al lumii. Decăderea în plan religios se corelează între altele, cu diminuarea sporului demografic într-o Europa tot mai îmbătrânită și asaltată de numeroase crize peste care vine și o problematică relației a Bisericii cu Statul.

Dacă tema teologică dominantă a secolului trecut a fost cea eclesiologică, pentru mulți teologi interesul cercetării teologice va cunoaște o deplasare în secolul XXI, antropologia trecând pe primul plan. Mitropolitul Kallistos Ware avansează patru motive pentru care ființa umană va fi centrul cercetării teologice:

- a) Globalizarea în care individul riscă să fie înghițit;
- b) Tendința „mașinistă” dezumanizată;

- c) Mizele etice ridicate o dată cu dezvoltarea tehnicii și a geneticii;
- d) Criza teologică.

La acestea se pot adauga și alte motive, precum mișcările feministe, emigrația și problema musulmanilor, criza familiei ș.a., care sapă la însuși fundamentul demnității umane. La baza acestor probleme se găsește de cea mai multe ori denaturarea sensului conceptului de libertate, care nu se mai realizează în Dumnezeu și cu Dumnezeu, care nu se mai realizează cu ceilalți și împreună cu ceilalți, ci prin sine însuși, prin afirmarea eu-lui egoist și autosuficient. De fapt, asistă, la emergența unui model societal care încearcă înlăturarea a orice referință la Dumnezeu și creație prin proclamarea ființei umane ca autonomă și autosuficientă.

Din aceste motive, consierăm util că începem această lucrare cu familiarizarea continentului european, al prezenței religiei și a problemelor actuale pe care le întâmpină.

Omenirea este încă chinuită de sărăcie, opresiuni, persecuții, războaie, și de alte obstacole puse în calea progresului politic, economic și social – nu în ultimul rând în societățile musulmane autocratice. Odată cu extinderea Uniunii Europene spre Europa de Est tocmai și acest câmp conflictual se apropie de Europa. Acest lucru nu poate să lase confesiunile să nu ia atitudine. De asemenea, este necesar efortul continuu tocmai al confesiunilor care să lupte împotriva atitudinii de indiferență față de problemele religioase existente în multe țări din Europa și să ofere cetățenilor, în special după căderea comunismului, care într-adevăr a pretins a fi instanță plină de înțeleș *par excellence*, puncte de orientare într-o epocă în care există provocări sociale noi.

Și în mileniu III, Bisericile creștine încă reprezintă în toate țările europene, comunitatea religioasă cea mai numeroasă. În majoritatea țărilor membrii Bisericilor de o confesiune sau de mai multe confesiuni alcătuiesc majoritatea populației, chiar dacă sunt înregistrați ca atare numai formal sau se declară că aparțin confesiunilor respective doar atunci când sunt întrebați. Însă majoritatea membrilor au contacte cu Biserica de care aparțin numai sporadic sau cu ocazia unor evenimente speciale.

Dezideratul lui Iisus Hristos „Ca toți să fie una” (IN 17, 21) constituie o urgență și o provocare ce stă în fața creștinilor de pretutindeni, dar și cel dintâi și cel mai indispensabil efort misionar al Bisericii.

O convertire autentică la nivel personal și comunitar este calea de întreprins în drumul spre unitate, căci fără convertire constantă și continuă, identitatea creștină nu se poate constitui, nici persevera, nici pe plan personal, nici pe plan eclezial

Trebuie să subliniem faptul că Bisericile Ortodoxe din Estul Europei au șansa de a învăța din trecutul Bisericilor din Vestul Europei mai ales în ceea ce înseamnă provocările societății europene secularizate. Trecutul lor este viitorul nostru! Pentru prima dată Bisericile din Occident au dat piept cu indiferentismul religios, ostilitatea presei, cu mișcări și proteste împotriva ierarhiei, cu probleme de gestionare a situațiilor dificile, etc., din păcate aceste au ajuns și la noi și cu regret, deși avem în memorie faptele trecute întâmplătoare în Occident nu știm să le facem față gestionându-le după bunul nostru plac, individual, acționând în mod egoist și distructiv, sau mai bine spus autodistructiv.

Obiectivele lucrării sunt:

- Analiza contextului contemporan, al postmodernității dimpreună cu fenomenele contemporane: globalizarea și secularizarea
- Identificarea rolului religiei în spațiul European actual.
- Identificarea răspunsurilor misionare la crizele lumii moderne cu care se confruntă societatea contemporană.
- Importanța procesului de evanghelizare - re-evanghelizare a Occidentului contemporan.
- Analiză rațională și obiectivă a procesului de reconstrucție a identității publice a Bisericilor din Europa, mai cu seamă cea Ortodoxă și cea Romano-Catolică, începând din anul 2000 și până în prezent.
- Evidențierea importanței dialogului ecumenic și a realizării unității.
- Identificarea urgențelor pastoral-catehetice și misiunea Bisericii într-o societate abundent capitalizată.
- Identificarea exigențelor misionare pentru depășirea problemelor apărute în contextul transformării societății contemporane într-o societate în continua schimbare.
- Identificarea perspectivei de dezvoltare/continuare a cercetării în contextul propus de prezenta lucrare.

- Descifrarea condițiilor și modurile în care Biserica Ortodoxă își restructurează rolul de actor semnificativ al spațiului european, cât și a celorlalte Biserici creștine, cu precădere cea Romano-Catolică.

- Realizarea unei legături interdisciplinare pentru a avea o viziunea cuprinzătoare și clară, obiectivă și lămuritoare, a ceea ce se petrece astăzi în Europa și impactul asupra Bisericii și a credincioșilor ei

- Lipsa unității Ortodoxiei la suprafața istoriei este o temă pe cât de gravă, pe atât de frecvent trecută cu vederea. Ne-am propus să oferim o radiografie a vechilor și actualelor probleme și conflicte care cauționează mărturia credibilă a Ortodoxiei în lumea de azi și de mâine.

Elaborarea acestei teze a fost o îndrăzneală de a realiza o legătură interdisciplinară pentru a avea o viziunea cuprinzătoare și clară, obiectivă și lămuritoare, a ceea ce se petrece astăzi în Europa și impactul asupra Bisericii și a credincioșilor ei.

Lucrarea dorește să aducă o contribuție la acest efort de articulare prezentând Biserica lui Hristos în mijlocul lumii europene de azi.

Lucrarea de față propune să ofere o analiză rațională și obiectivă a procesului de reconstrucție a identității publice a Bisericilor din Europa, mai cu seamă cea Ortodoxă și cea Romano-Catolică, începând din anul 2000 și până în prezent.

Vom căuta să descifrăm aici condițiile și modurile în care Biserica Ortodoxă își restructurează rolul de actor semnificativ al spațiului european, cât și a celorlalte Biserici creștine, cu precădere cea Romano-Catolică. Studiul nostru va oferi o mai bună înțelegere a relațiilor între acestea și alte instituții prezentate în cercetarea de față.

O astfel de cercetare ne va permite să urmărim atât profunzimea implicării Bisericii în diferite structuri sociale și politice, cât și – un aspect adesea neglijat – limitele acesteia.

Pentru a reconstitui acest tablou, am considerat utilă studierea modului în care Bisericile europene înțeleg ele însele să își restructureze, reorganizeze și renegocieze propria identitate publică în raport cu alți actori din acest spațiu.

Lucrarea este structurată în șapte capitole având cincizeci și trei de subcapitole.

I. EUROPA CHRISTIANA ÎN SECOLUL XXI

Dacă urmărim elementele bune ale civilizației europene, vom vedea că acestea provin în cea mai mare parte din Bizanțul Ortodox, care a fost apărătorul tradiției și literaturii vechi grecești, încreștinătorul acestora și transmițătorului tezaurului creștin în Occident, astfel încât, în final, la temeliiile civilizației europene se află Bizanțul, adică expresia dominantă a Bisericii Ortodoxe Răsăritene.

Creștinismul se confruntă astăzi cu situații noi, paradoxale, care necesită un efort permanent de adaptare și evoluție în spiritul continuității apostolice legitime. Biserica este în criză, ori această criză constă în recunoașterea dispariției unor activități (participarea la liturghie, rugăciunea, spovedania, căsătoria religioasă, botezul copiilor etc.), în fond, asistăm la distrugerea unui patrimoniu religios comun Europei, transmis în familie sau prin catehism. Aproximarea de Uniunea Europeană și evoluția culturală a omenirii contemporane, ne obligă să prevedem o serie de modificări ce vor atinge în mod radical inerția la schimbare a instituțiilor, de aceea este bine să observăm evenimente din alte țări care au trecut prin schimbări culturale, un exemplu ar fi aici Franța. Se ajunge la situația că apartenența confesională pierde din relevanța sa, pierzându-și marcanța asupra comportamentului colectiv. În prezent ne confruntăm cu diferite tipuri de migrații; pe măsură ce lumea devine tot mai mult un „sat global”, mobilitatea oamenilor crește. Migrația este o trăsătură a speciei umane. Ea a jucat un rol important în geografia globului, în istoria și economia multor state, a contribuit la creșterea economiei mondiale, la evoluția statelor și societăților, a îmbogățit culturile și civilizația. În contextul globalizării, migrația internațională a devenit unul din factorii – cheie care modelează lumea în care trăim. Reversul prezenței musulmanilor în Europa este prezența creștinilor în Orient. Conducătorii unor Biserici au atras atenția asupra faptului că situația creștinilor din țările musulmane trebuie mai bine monitorizate. Musulmanii din Europa nu pot pretinde libertate religioasă deplină, spun ei, atâta vreme cât creștinii din țările musulmane nu se bucură de aceleași drepturi ca musulmanii. Nici măcar în țările cu un regim oarecare liberal, creștinii nu pot face misiune în favoarea propriei lor religii.

Secularizarea și globalizarea este un risc asumat, un preț ce va trebui plătit ultramodernității europene. Depinde de inteligența și înțelepciunea clerului și a Bisericii în general să dea un răspuns inteligent provocării.

II. EXISTENȚA, SENSUL ȘI IMPORTANȚA CONLUCRĂRII RELIGIILOR ÎN CONTEXTUL UNIUNII EUROPENE

Fără a înțelege istoria relațiilor între modernitate și religie, nu putem spune cu exactitate unde ne situăm în prezent. Radicalizarea modernității constituie premisa pentru apariția ultramodernității. Ne aflăm într-un moment de inflexiune, în care cele două curente coexistă în mod paradoxal. În realitate, atunci când vorbim despre modernitate trebuie să avem în vedere existența suprapusă a mai multor modele de modernitate, atașate experiențelor diferite la nivel național.

Ca să putem înțelege rolul religiei în vremea noastră, posibilitățile, provocările și capcanele cu care se confruntă omul religios și Biserica contemporană, nu trebuie să ne oprim doar la teorii sociale referitoare la modernitate și la modernitatea târzie sau postmodernitate. Pentru a avea o mai responsabilă înțelegere și apropiere a faptului religios, trebuie să avem în vedere în primul rând studiul marilor tradiții religioase ale umanității.

Rolul esențial al religiei este indiscutabil. Nu este permisă o contribuție care să reducă la o simplă încercare de înțelegere intelectuală, la câteva remedieri neînsemnate și la o explicație de suprafață a fenomenelor. În multe cazuri, cugetarea religioasă este datoare să renunțe la rolul de simplu exeget. Are datoria de a se exprima cu îndrăzneală, cu o viziune și o acuitate profetică, în legătură cu marile probleme care solicită contemporaneitatea. Aceasta înseamnă ca religia să-și ia în serios dimensiunea ei profetico-eschatologică, contribuind cu toate mijloacele sale specifice la îmbunătățirea vieții credincioșilor. Este chemată să se implice în problemele reale ale vieții.

În opinia noastră, religia în Europa poate fi analizată la nivelul a trei paliere. Pe de o parte, religia nu poate fi separată de nici una dintre sferile publice naționale, chiar dacă actorilor religioși nu li se recunoaște în aceeași măsură, din punct de vedere normativ, legitimitatea intervențiilor publice. Totodată, religia contribuie la crearea

unui spațiu public european. Aceste două caracteristici nu intră în contradicție, ci completează ideea potrivit căreia religia rămâne în același timp și o opțiune privată. Gândurile și sentimentele dezvoltate în sfera privată a omului conduc inevitabil la acțiuni și urmări practice în sfera publică. Astfel spus „o veritabilă religie, chiar dacă este exercitată numai privat, nu poate fi doar privată.

Vorbind despre mutațiile profunde în cadrul modernității, nu avem de-a face cu sfârșitul acestui proces, ci mai degrabă cu radicalizarea sa și chiar, în viziunea unor autori, ca de pildă Jean-Paul Willaime, cu nașterea unei ultramodernități. Dacă modernitatea s-a caracterizat și se caracterizează în continuare printr-o demitologizare a tradiției (în care convingerile religioase au avut un rol de prim rang), ultramodernizarea descrie procesul de demitologizare a însăși modernității. Nu doar religia se află într-un permanent proces de secularizare și desacralizare, căpătând noi valențe în cadrul statului modern a cărui suveranitate este în continuă reconfigurare, ci și politicul. Ultramodernitatea reprezintă spațiul public în care tradițiile religioase se află în imposibilitatea de a mai fi deplin relevante pentru cetățeni, însă același fenomen are loc în ceea ce privește ideologiile politice în numele cărora se pretinde atașamentul acelorași cetățeni. Dacă acceptăm această paradigmă de interpretare, rolul religiilor în sfera publică pierde componenta sacră și ideologică, fiind însă din ce în ce mai mult supus normativizării, ceea ce explică de altfel apariția unor noi norme privind religia acceptate la nivel european. Acest proces nu este desigur linear: normativizarea nu privește practicile individuale, ci doar manifestările publice ale religiilor, constatare ce pare uneori ignorată și care explică dezbaterile actuale în legătură cu acest subiect ce tind să se radicalizeze.

Religia trebuie să încerce să facă ceea ce știința economică sau statul sunt așteptate să facă. Ea trebuie degrabă să afle un serviciu care să suporte și să întărească credința religioasă a aderenților săi; ar trebui totodată să aibă implicații mult în afara domeniului său religios. Religia poate fi o sursă de inspirație și împuternicire pentru mișcările de transformare socială și politică. Asemenea mișcări pot comunica un serviciu religios necesar care nu este similar cu aceea ce oferă, de pildă, sub-sistemul economic sau științific. Religia furnizează adeptilor săi o narațiune unică care dă sens ultim vieților lor, o grijă altruistă și dragoste pentru celălalt, o compensație pentru

recompensele nedisponibile și puterea transformatoare care împuternicește viețile lor în istorie. Religia reprezintă un factor determinant, prezent în toate relațiile de viață. Statele europene au afirmat apartenența lor la credința în Dumnezeu în textul din Constituțiile lor. Moștenirea religioasă este precizată chiar în Constituțiile unor state care se numesc laice. Misiunea *ad intra*, ceea ce în cazul unor Biserici este numită reevangelizarea propriilor națiuni/popoare, redescoperirea ethosului misionar constituie provocare majoră pentru Bisericile creștine.

Este foarte important pentru teologia Bisericii în vederea misiunii ei să regăsească relația dintre planul doctrinei și cel al vieții cotidiene. Această misiune nu este deloc ușoară dar nici inaccesibilă. Este salvatoare!

III. DIALOG ȘI COMUNIUNE ÎN „LUMINA LUI HRISTOS” – ECUMENICITATEA EUROPEI CHRISTIANA. MODELUL ȘI ETOSUL CONVIEȚUIRII

În mileniu al III lea rolul identității europene a culturii vechiului continent, dar și necesitatea implicării statelor membre într-un dialog constructiv, va genera noi punți de legătură între spiritualitățile comunităților existente.

În acest demers, accentul cade pe „problema identității și a dialogului privit din prisma cetățeanului european de a cărui origine spiritual – creștină se vorbește tot mai puțin, pe primul loc fiind așezate interesele individului și a drepturilor pe care i le conferă noul context european secularizat. Comunitatea europeană de astăzi are ca și principal obiectiv apărarea concepției de individ și de societate fondată pe valorile acestuia, iar piatra unghiulară a identității europene rămâne din nefericire, direcționată doar pe respectul față de drepturile omului individualizat și față de Convenția europeană a drepturilor acestuia.

Astăzi în Europa le este cunoscut multora, chiar și celor necredincioși, că creștinismul este o puternică sursă de sprijin pentru civilizația europeană. Această apreciere a venit în Europa după ce a interacționat cu provocările globale ale altor civilizații. Pentru a supraviețui în lumea de astăzi, Europa trebuie să rămână pe mai departe un continent creștin. Aceasta nu înseamnă în niciun caz că aici nu există loc pentru reprezentanții altor religii sau ai altor concepții despre lume. Aceasta înseamnă

doar recunoașterea înaltului rol al creștinismului în trecut, dar și în prezentul și viitorul continentului nostru. O astfel de recunoaștere este din mai multe puncte de vedere dependentă de măsura în care creștinii înșiși sunt capabili să-și apere propria lor identitate creștină în această lume multiculturală și atât de rapid schimbătoare, precum și de măsura în care sunt în stare să rămână credincioși lui Hristos. Dialogul reprezintă, în fapt, o parte integrantă a relației dintre oameni de diferite credințe și ideologii care participă la viața comunității. Creștinii din diferite țări ale lumii sunt deja angajați în dialog cu oamenii de alte credințe și ideologii. Situația istorică actuală, ca și imperativele credinței creștine în sine însăși, de altfel fac necesară preocuparea creștinismului pentru cultivarea și continuarea dialogului. De aceea, una din sarcinile esențiale pe care le avem, în acest sens, în calitate de creștini este tocmai recunoașterea acestui fapt, tratarea cu multă atenție a posibilităților pe care le incumbă acest dialog asupra vieții și mesajului Bisericii, într-o lume pluralistă din multe puncte de vedere, inclusiv cel religios.

Dialogul trebuie acceptat ca un mod de relație între oameni de credințe diferite care-și au integritatea lor proprie. El are valori intrinseci și nu doar o uzanță instrumentală. Mărturia creștină cu privire la Împărăție nu trebuie să reprezinte un pericol în cadrul dialogului.

Imperativul mărturiei creștine prin dialog implică și o altă îndatorire fundamentală, atât pentru creștini, cât și pentru adepții altor religii actuale. Dacă creștinii vorbesc despre „misiune”, nu e mai puțin adevărat că ei trebuie să recunoască, de asemenea, faptul că și semenii lor de alte religii își au propriile lor „misiuni” în această lume pluralistă. Teologia mărturisitoare și spiritualitatea filocalică ne arată că numai adâncind legătura noastră cu Dumnezeu pentru o teologie și spiritualitate adâncă se poate întări unitatea Ortodoxiei, ajungându-se la o convergență între creștinii de confesiuni diferite. Lipsa de relevanță a mesajului nostru pentru o lume din ce în ce mai bulversată și mai divizată se datorează lipsei de unitate a Bisericilor Ortodoxe între ele.

Bisericile trebuie să acționeze astfel încât toți oamenii să fie capabili să construiască o lume concretă și să o îndrepte spre Dumnezeu. Laicul nu trebuie înțeles într-o optică negativă sau inferior clericului.

IV. DÂND SUFLET EUROPEI: BISERICA ȘI EUROPA ÎN BISERICĂ

Biserica, care sfințește și este sfințită de către Duhul lui Dumnezeu, este purtătoarea sfințeniei călăuzitoare a lumii. Sfințenia este puterea și realitatea Bisericii, în ea se exprimă adevărata îndumnezeire a omenirii, preluarea elementelor dumnezeiești în viața naturală – firească. Biserica conduce lumea spre plinirea împărăției lui Dumnezeu, din împărăția harului în împărăția slavei, în mijlocul istoriei și dincolo de hotarele acesteia.

Dincolo de a fi o instituție concretă în această lume, cu un aspect văzut incontestabil, Biserica este spre deosebire de Consiliul Europei sau Uniunea Europeană, o instituție tainică, divino – umană, theanthropică, având fundamentul ei dincolo de aspectul văzut al existenței, însă cuprinzând în sine și această lume văzută. Deși Biserica întruchipează imaginea sensibilă a eternității în timp, urmărind scopuri de natură pur spirituală, ea se confruntă în orice tip de societate cu necesitatea afirmării propriei identități și valorilor ei, cu lupta pentru o viață moral – spirituală a membrilor ei, în scopul depășirii tuturor obstacolelor care ar putea periclita firescul vieții creștine și perspectiva unei veșnicii fericite.

În cadrul dialogului ecumenic contemporan se accentuează mai ales caracterul social al Bisericii. Iar acest caracter este înțeles de obicei numai în dimensiunea sa orizontală. Biserica nu este însă societate omenească, ci comunitate divino - umană. Și calitatea omului de ființă sociabilă nu se mișcă numai pe dimensiunea orizontală, ci și pe cea verticală. Religiozitatea este culmea sociabilității ființei umane și se leagă nemijlocit de dimensiunea orizontală a sociabilității sale. În fine, Biserica, în calitate de comunitate divino-umană, este și comuniunea îndumnezeitoare. Aceasta înseamnă că unitatea Bisericii, în calitate de comuniune teandrică, este expresia comuniunii și a unirii sale cu Dumnezeu și că misiunea ei, în calitate de comunitate îndumnezeitoare, este în strânsă legătură cu sfințenia ei.

Raporturile între Stat și Biserică, concepute la nivel național de o manieră mai mult sau mai puțin flexibilă, în funcție de diversitatea religioasă existentă sunt, în cazul statelor membre ale Uniunii Europene, pe cale de a transforma radical pe măsură ce modelul de integrare politică ales pentru această organizație avansează. Am subliniat

faptul că se impune prin urmare o reexaminare a situației religiei prin plasarea la un nivel de discuție european, ceea ce reprezintă o evidențiere a particularităților naționale, prin raportare la experiențe similare din țări diferite. Reconfigurarea contemporană a religiei și a politicii nu particularizează doar spațiul european, ci descrie un proces mai amplu. Este cert însă că modelele naționale alese pentru a descrie relațiile stat – Biserică au o influență și în afara spațiului Uniunii Europene, ținând cont de faptul că religiile creștine au o arie de acoperire și o vocație universală care depășește limitele spațiului comunitar.

Nu putem să ocolim în tratarea de față rolul și activitatea din ultima vreme a Bisericii Romano – Catolice. Credincioșii catolici sunt majoritari în populația Europei iar episcopul Romei are și în momentul de față un rol important în viața bătrânului continent.

În perioada de după anul 2000, perioadă de care ne –am ocupat în cercetarea de față, tronul Vaticanului a avut trei Papi: Ioan Paul al II-lea, Papa Benedict al XVI-lea și actualul pontif Papa Francisc.

În subcapitolul misiunii Bisericii în Europa contemporană am arătat că este greșită ideea conform căreia activitatea pastorală în cadrul Bisericii trebuie lăsată exclusiv pe seama ierarhiei. Clerul își are un rol fundamental și de neînlocuit în dinamica pastorației și a misiunii însă cu toate acestea toți membrii comunități eclesiale trebuie să participe la activitatea pastoral-misionară a Bisericii, făcându-i să înțeleagă rolul preoției universale.

Prezența Bisericilor la Bruxelles trebuie să fie un bun augur, devenind un proces de reorganizare și precizare a domeniilor de lucru și colaborare. Biserica trebuie să ofere tânărului proiecte interesante și atrăgătoare și să ofere modele de credincioși implicați duhovnicește, pentru ca el să se simtă încurajat în demersul său spiritual.

Am subliniat și că prezența Facultăților de Teologie în cadrul Universităților de Stat, constituie o șansă și o necesitate evidentă pentru dialogul dintre știință și religie. Teologia trebuie să devină mai pastorală și să se preocupe de problemele spirituale și etice ale creștinilor, care au de înfruntat astăzi o lume marcată de o schimbare rapidă a sistemelor de valori. Fiecare Biserică locală trebuie să reflecteze într-o manieră mai

critică asupra aceea ce are de făcut, adică să vadă dacă și în ce măsură teologia elaborată și predată în diferite școli de teologie este în legătură cu viața Bisericii de astăzi.

Avem nevoie de o colaborare mai strânsă între teologia academică și viața spirituală a mănăstirilor, pentru a cultiva o teologie a discernământului spiritual.

V. ORTODOXIA ȘI DESTINELE EUROPEI CHRISTIANA

Vorbind în sensul genericului introducerii capitolului de față și anume al deschiderii Ortodoxiei spre lume, constatăm mai întâi că, din viața omenirii de astăzi, nu a dispărut orice năzuință de înfăptuire a dreptății pe pământ. Fapt este că o binecuvântare cerească însoțește aspirațiile profund umane de întrajutorare, de înțelegere și bunăvoire dintre persoanele și popoarele ce trăiesc împreună. E adevărat și aceea că, de aici nu rezultă că Biserica s-ar identifica cu lumea, dar nici aceea că s-ar îndepărta de lume, închizându-se în sine. Afirmarea unei responsabilități majore a Bisericii față de lume rezultă dintr-o unitate a ei cu creația, care nu exclude nici deosebirea dintre *Ecclesia* și *oikumena*. Sfântul Duh își descoperă puterea lui edificatoare și sfințitoare pe pământ în numele Mântuitorului Iisus Hristos, în numele Întropării Lui efective, precum și a Învierii Lui reale. De aceea, înaintarea în istorie a întregii lumi spre o țintă finală, prin dezvoltare și înnoire continuă, vine de la Sfântul Duh prin Biserică, adică printr-o comunitate distinctă, rânduită de Dumnezeu să ne să ne cuprindă în ea pe toți. Umanitatea lui Hristos este mai întâi de toate umanitatea răscumpărată și sfințită de Duhul Sfânt, dar în această ipostază a ei, constituind Biserica, ea nu poate fi nici identificată cu umanitatea, în general, și nici deosebită de ea. *Ecclesia* e pomul vieții în mijlocul lumii (Cf. Apoc. 22, 1-2). Unitatea Ortodoxiei este în condițiile prezente izvor de putere și nădejde atât pentru depășirea crizei actuale, cât și pentru ocrotirea identității autentice a popoarelor ortodoxe în pluralismul comunității europene. Însă orice fărâmițare sau slăbire a unității Ortodoxiei face să persiste toate fenomenele crizei cu urmări imprevizibile pentru viitorul Ortodoxiei.

Bisericile Ortodoxe au datoria să dovedească cu învățătura lor că în funcționarea armonioasă a trupului bisericesc sunt îndreptățite toate acele căutări spirituale care l-au târât pe omul contemporan la viziunile himerice ale ideologiei despre egalitate și

dreptate socială. Însă toate viziunile mărețe despre rolul Ortodoxiei în mileniu al treilea presupun coeziunea internă și strălucirea spirituală a unui trup bisericesc înfloritor atât în funcționarea lui internă, cât și în relațiile lui cu restul lumii creștine. Din această strălucire primitivă a trupului bisericesc pot să rezulte consecințe cu efecte binefăcătoare atât pentru viața națională a popoarelor ortodoxe, cât și pentru relațiile lor internaționale. Prin urmare, Bisericile Ortodoxe locale au datoria să-și concentreze lupta pentru reunirea trupului lor bisericesc și să nu se lase târâte în vârtejul confruntărilor etnice, fiindcă trupul lor bisericesc bine încheșat echilibrează și accesele necontrolate ale coștiinței naționale a popoarelor ortodoxe. Ortodoxia mărturisește că fiecare om, indiferent de culoare, religie, rasă, naționalitate, limbă, este un purtător al chipului lui Dumnezeu, fratele sau sora noastră, membru egal al familiei umane.

Transfigurarea inimii poate și trebuie să ducă la transformarea societății. Creștinii au disociat spiritualitatea de responsabilitatea față de comuniune. Privirea spre cele interioare nu ar trebui să fie într-un contrast atât de mare cu privirea spre cele exterioare. Exprimarea sinodalității la nivel global și întâlnirile în mod regulat a Bisericilor autocefale ortodoxe este o condiție necesară în lumea de astăzi. Bisericile Ortodoxe Europene trebuie să aibe mesaje temeinic alcătuit care să privească și să răspundă nevoilor actuale.

VI. IMAGO DEI. DE LA HOMO OECONOMICUS LA HOMO ADORANS

Una din principalele preocupări ale teologiei ortodoxe a secolelor XX și XXI o constituie evidențierea importanței teologiei persoanei, respectiv a rolului mediator pe care acesta îl ocupă în relația cu Sfânta Treime și cu lumea creată, ca factor generator de unitate și progres al omenirii și al întregii creații spre Dumnezeu. Această preocupare a constat în truda conlucrării unora dintre cei mai însemnați teologi ortodocși ai secolului trecut. Pe lângă părintele Dumitru Stăniloae, pe pr. George Florovsky, pe Vladimir Lossky, pe mitropoliții Ioannis Zizioulas și Kallistos Ware, pe Christos Yannaras, alături de mulți alți teologi.

Societatea de astăzi crește o generație de cumpărători: cumpărători de haine, electrice, bunuri de tot felul etc. lucru care reduce omul la calitatea de sclav al economiei și al sistemelor inventate de el. E nevoie de multă atenție pentru a nu ne transforma

într-un robot comercial care cumpără fără discernământ lucruri de care nu are nevoie. Dar mai ales trebuie să fim atenți să nu plătim aceste lucruri de nimic cu propriile noastre virtuți, cu propria, adevărata noastră demnitate. Vrem să aparținem lui Hristos dar în același timp nu reușim să renunțăm la nimic din ceea ce este incompatibil cu identitatea noastră. Acest lucru care devine un fenomen general, caracterizează pe cei mai mulți dintre noi și contribuie la slăbirea credinței.

Putem concluziona că omul își caută de mii de ani o morală fără Dumnezeu. Și la ce a ajuns? La Homo homini lupus. Dincolo de morala de paradă, alcătuită din vorbe, a instaurat interesul și imperativul moral drept normă a moralității. Și de aici pornește tot ce e lipsit de orientare morală, de orice criteriu moral care să justifice altceva decât egoismul feroce. Prin om, lumea se deschide spre Dumnezeu și Dumnezeu întrupându-Se se coboară în lume. Antropologia creștină este dovada acestei deschideri datorită prezenței chipului lui Dumnezeu în om încă de la creație (Fac. 1, 26).

Imago Dei este punctul comun al discursurilor interreligioase. Întreaga omenire se trage dintr-o singură pereche de oameni. Dacă teologia nu este o speculație zadarnică asupra existenței lui Dumnezeu, dar posedă un caracter eminent practic, cum afirmă Luther, atunci ea n-ar mai putea da ajutorul în a gândi spre alte realități mult mai marcante ale vieții noastre sociale, și îndeosebi spre aceea de imagine. Omul este *imaginea* lui Dumnezeu, fapt pentru care și Fiul Său ia acest chip omenesc pentru a-l restaura (II Cor. 4, 4). Pentru omul contemporan natura neînsuflețită devine *altero ego*. Tocmai datorită acestei realități, Biserica prin misiunea ei se vede îndatorată a deschide perspectivele interpersonale de a comunica prin imagine ca chip a lui Dumnezeu transcendent, și nu prin imaginea exclusiv imanentă. Mediul secularizat în care trăim poate conduce la un deficit al aternității. O natură supusă stricăciunii și pervertirii devine opacă transiterii și receptării unui chip sofianizant. Din acest punct de vedere mediul nu poate deține o poziție neutră, ci influențează receptarea mesajului: *medium is message*. Mediatizat peste măsură, umanul devine divinizat, așa încât omul mediatic numai este un simplu om, ci devine dumnezeu cu un plus de transcendență, plus de invizibilitate, plus de mister, dar un minus de credință. Mediatizată, imaginea este cert demultiplicată într-un număr infinit de semne și poartă vidul forței sale simbolice, înghițită fiind la rang de simplu semn, indiferent de realitate, și totalmente

interschimbătoare cu alte semne. Omniprezența vizibilului a ucis forța simbolică a mesajului vizual.

Ideea de demnitate umană este centrală pentru conceptul modern al drepturilor omului. Demnitatea umană este principalul motiv care se aduce în vederea justificării existenței drepturilor și libertăților. Anumite drepturi și libertăți au fost formulate tocmai pentru protecția demnității umane. În dezvoltarea istorică a țărilor occidentale, lista drepturilor și a libertăților a tot crescut, acoperind de fiecare dată arii noi ale vieții sociale. Astfel, drepturile politice, economice, culturale și sociale s-au dezvoltat. Acest proces arată că fațete noi ale demnității umane sunt dezvăluite în istorie. În anii recentă, problemele relațiilor sexuale, statutul vieții umane și al bioeticii au devenit din ce în ce mai accentuate. Aceasta înseamnă că o nouă generație a drepturilor omului a apărut, drepturi care s-au dezvoltat din definiția a ceea ce este omul la nivelul naturii sale. Prin urmare, este important astăzi, așa cum nu a mai fost niciodată înainte, să încercăm să clarificăm ce înseamnă demnitatea umană.

Evanghelia predicată în fapte (Ortopraxia), înseamnă astăzi un limbaj concret și credibil: acela al iubirii față de semenul nostru. Trebuie să redescoperim și să intensificăm opera filantropică, de caritate, în orfeline, spitale, case de bătrâni, unități militare, închisori, știind că iubirea față de aproapele este singurul criteriu al judecății de apoi (cf. Matei 25, 31-46). Biserica și toți membri ei trebuie să redescopere „taina fratelui”, să redescopere slujirea diaconică tradițională a Bisericii și să exercite în spiritul și după exigențele zilelor noastre. Taina fratelui reprezintă atitudinea practică a Bisericii față de om, când contemplă și mărturiește, trăiește și aprofundează taina iubirii divine pentru om sau misterul întrupării Domnului. Biserica poate să pună un început bun pornind de la o revigorare a comunității parohiale.

Filantropia trebuie realizată de jos în sus, de ci în romul rând în parohie, unde preotul și preoteasa ajutați de comunitate sunt cei dintâi filantropi. Locașurile de cult trebuie să devină mini-centre filantropice, locuri unde se poate aplica o necesară strategie națională de filantropie.

VII. UMBRE ȘI LUMINI ÎNTR-O EUROPĂ SECULARIZATĂ

Termenul criză înseamnă în primul rând, se știe, judecată, discernământ, separare a apelor învălmășite. Criza – atât de importantă, atât de abundent tematizată – a modernității poate oferi așadar, alături de inconfort spiritual și tocmai datorită lui, materie pentru un discredământ ofensiv, creator. În masa de curențe a condiției moderne s-ar putea afla șanse neașteptate, aparte, niciodată întâlnite până acum, puncte de sprijin pentru orientarea verticală. Există, ne spus tradițiile spirituale, conversiuni care transformă conștiința acută a lipsei în elan anagogic.

Specifică timpurilor noastre, ca oricărei perioade marcate de schimbări în domeniul cultural, le este criza spirituală. Caracterizată mai ales prin căutarea experienței directe în acest domeniu mai degrabă decât a marilor sisteme religioase. Această spiritualitate lipsită de încadrare într-o tradiție, dar și de dimensiune transcendentă consideră aspectul dogmatic la fel de periculos precum ateismul sau agnosticismul. De aceea, maștrii noilor mișcări religioase sau new age nu transmit doctrine, ci favorizează prin inițierea la anumite tehnici și trasarea unui drum accesul la experiențe personale. Prin aceasta se exclude implicit orice autoritate în afara propriei inteligențe și experiențe. Dumnezeu poate fi experimentat, dar nu exprimat. În contextul actual, în care omul este, conștientizându-o sau nu, însetat de absolut și de sens există incontestabil și tendința îndepărtării de comunitățile religioase tradiționale, a refuzului oricărui dogmatism, a oricărei intoleranțe interreligioase, dar și a credinței într-un Dumnezeu personal. Se dorește, dimpotrivă, o deplină contopire cu natura, lărgirea conștiinței, depășirea propriilor limite, dezvoltarea întregului potențial etc., iar noile mișcări religioase propun tocmai o spiritualitate lipsită de dimensiunea transcendentă, ceea ce marchează implicit trecerea de la religiozitate la spiritualitate în epoca noastră: omul caută spiritualitate sătul fiind de atmosfera consumistă, dar refuză să o trăiască în chip coerent în religiile tradiționale, adesea criticate datorită scandalurilor financiare, homosexualitate etc.

Astăzi problemele sunt prea multe pentru a fi rezolvate superficial. Trebuie văzut în mod realist cu ce poate contribui fiecare din cei chemați să le rezolve. Avem o mulțime de probleme în plus, din cauza crizei economice și financiare, care are la origine o criză spirituală profundă, a pierderii credibilității, a lăcomiei de îmbogățire imediată, fără nicio morală. Lăcomia exagerată a unora creează lipsuri pentru alții. Deci

avem nevoie de o gândire socială în duh de solidaritate. În vreme de criză soluția cea mai benefică este solidaritatea, solidaritatea între instituții, solidaritatea între oameni, solidaritatea între popoare. Criza este o judecată a lui Dumnezeu pentru lucruri care nu au fost bine făcute – în limba greacă criza înseamnă judecată. În alte culturi, criza înseamnă un nou început, de altfel așa cum este și criza adolescenței. După ce ai trecut de ea te mai maturizezi. Pentru noi această criză trebuie să fie și un element de reflecție, de a vedea unde am exagerat și mai ales să stabilim prioritățile vieții spirituale. Valorile sunt diferite și se verifică mai bine în timp de criză.

Europenii tranversează o criză de identitate. Este nevoie ca dezbaterile despre identitate să se situeze într-un cadru mai puțin marcat de tradiționalul provincialism național cu prejudecățile lui. Intensificarea vieții spirituale și înnoirea ei în Ortodoxie nu se face prin împrumuturi și inovații eterodoxe, ci prin punerea în practică a sfaturilor marilor duhovnici, și anume: rugăciunea zilnică, spovedania, împărtășirea, postul și milostenia, ș.a.

Biserica va fi prezentă cu adevărat în societate, atunci când va fi prezentă în inimi, când va putea să-L readucă pe Hristos în inimile credincioșilor. Atunci Biserica va avea credibilitate. Avem nevoie de o alianță mobilizatoare a clerului cu mireni și cu intelectualitatea. O alianță lucrativă, prezentă, misionară nu una de vitrină. Intelectuali creștini nu sunt puțini dar devin, cu timpul tot mai puțini. Așa cum ei prețuiesc Biserica și Biserica trebuie să-i prețuiască pe ei. Datoria creștinilor, iar atunci când depășesc neîncrederile și stereotipurile, ortodocși o resimt foarte puternic, e aceea de a comunica construcției europene un suflu înnoitor, în perspectiva divino-umanității.

Concluzii

Rămâne așadar deschisă întrebarea: de unde își va extrage Europa secolului XXI energia de a face istorie, „sufletul” ecumenic, starea de spirit dominantă? Cum își vor asigura cele 500 de milioane de locuitori ai acestui spațiu legătura socială – și proiecția ideală – în absența cărora nu se poate vorbi despre o „comunitate” europeană? „Nu din decostructivismul post-modern, nu din eclecticismul spiritual post-industrial, nu din frenezia sociopată a profitului idolatrizat, nu din evaziunea în spațiul virtual al

internetului și, cu siguranță, nu din stufos – juridicele tratate de bază ale Uniunii Europene. „Sufletul” – metafora vitală legată de metafizica tradițională – presupune „valoarea adăugată”, creația de bunuri intangibile, capacitatea de a opera cu simboluri, angajamentul unui crdo, pe scurt: contactul cu o transcendență care închide istoria, deschizând simultan perspectiva eshatologică a unui „după” integrator.

Dacă europenii își revendică o identitate distinctă, dacă mai au orgoliul unei diferențe specifice și ambianța de a conta în noile aranjamente geopolitice, atunci vor fi nevoiți să-și amintească de unde vin și să reintegreze în canonul lor fundamental ideea creștină. Creștinismul depășește cadrul european – atât ca difuzare, cât și ca stil. Există un creștinism în afara Europei. Dar se pune întrebarea poate exista o Europă în afara creștinismului? Deși religia lui Hristos s-a născut în Asia Mică, Europa este creștină înaintea oricărui alt continent, iar primatul acesta se impune atenției, indiferent de unghiul de abordare fie el demografic, geografic, istoric, cultural, patrimonial, spiritual, misionar, filozofic, politic, economic și ecumenic. În vreme ce se luptă pentru găsirea unor norme etice comune, creștinii trebuie să caute relații de legătură și cu adepții altor religii, care au poziții etice asemănătoare cu cele ale creștinilor. Din dorința atingerii acestor scopuri, este de dorit să se dezvolte contacte interreligioase în Europa și în întreaga lume. În ciuda tuturor diferențelor, religiile mondiale au o concepție comună asupra priorității valorilor veșnice în fața celor lumești. Aceasta ne ajută la luarea unei poziții comune împotriva amenințării față de orientarea morală.

Bisericile au jucat un rol considerabil în oferirea de direcție și conducere pentru numeroase procese care caută să promoveze reconcilierea și să strângă cooperarea în Europa. Acum, mai mult ca oricând, unitatea dintre Bisericile din Europa trebuie să producă mărturie pentru un viitor care transcende viziunea unui viitor economic și politic comun, spre a îmbrățișa un viitor în care viața intensă în Hristos dă speranță tuturor oamenilor, de pretutindeni. Mărturia hristocentrică a Bisericii față de aceste aspirații va fi o sursă de reînnoire și unitate pentru Bisericile din Europa. Cine neagă rădăcinile Europei trebuie invitați să facă o excursie de la Gibraltar prin Spania, Franța, Germania, Scandinavia și Polonia, și de la Roma prin vechiul Constantinopol, Atena, România și Kiev până în Rusia. Se vor întâlni cu cele mai diferite popoare și vor auzi limbi diferite, dar peste tot vor găsi crucea și catedrale în centrul tuturor orașelor vechi.

Rădăcinile creștine pot fi contestate doar negând ceea ce este evident. Rădăcinile creștine nu s-au uscat între timp. Prin urmare, nu trebuie să ne negăm modernul, ci trebuie să îl ferim de autodistrugere.

Biserica Ortodoxă dorește de la Uniunea Europeană să respecte și să încurajeze o mai departe diversitatea religioasă și culturală, să respecte specificul Bisericilor și comunităților religioase, să încurajeze dialogul între Biserică și instituțiile europene.

Chestiunea înțelegerii altor religii din punctul de vedere creștin prezintă nu numai un interes teologic, ci are și multiple consecințe practice în ceea ce privește atitudinea creștină față de căutările spirituale ale vremurilor noastre și, în general, în ceea ce privește mersul umanității.

Trebuie să afirmăm faptul că ortodocșii trebuie să recunoască propria lor slăbiciune în tratarea de chestiuni ecumenice și fragilitatea de ecumenism local din țările lor. Antiecumenismul este, cel puțin în parte, rezultatul unor incertitudini.

Desigur este de dorit o atitudine unitară a Ortodoxiei față de mișcarea ecumenică, așa cum este de dorit o atitudine unitară în toate chestiunile cu care se confruntă Ortodoxia, pentru că aceasta ar reflecta comuniunea deplină existentă în Ortodoxie în chestiuni dogmatice, liturgice, canonice și în ceea ce privește provocările lumii moderne.

Europa are însă nevoie să-și regândească originile și pe sine în fața lumii. Noi, europenii, avem nevoie cu toții de o regăsire autentică a identității la nivel personal, dar și colectiv, supranațional. Lipsește un entuziasm european, iar pentru a crea Europa, este nevoie să se facă apel la profunzimea originilor sale și la sentimentele cetățenilor săi.

Trebuie împreună cu Europa să redescoperim adevărul că iubirea noastră față de aproapele se naște din rugăciune (Sf. Isac Sirul), iar rugăciunea este ea însăși expresie a iubirii față de Dumnezeu. Rugăciunea nu este o simplă datorie umană, ci un izvor de putere spirituală, un izvor de iubire și de înnoire a vieții noastre.

Fără îndoială, Europa are în prezent o dinamică religioasă slabă. Acest lucru este vizibil deja prin comparație cu Statele Unite ale Americii, unde religia joacă un rol semnificativ mai mare ca factor social-politic decât în multe ținuturi îndepărtate ale Europei, unde participarea la slujbă este în medie mai mare, iar scena religioasă este de asemenea ceva mai vie. În America Latină câștigă teren în continuare comunitățile

asumpționiste și evanghelice, în detrimentul Bisericii Catolice cu o lungă tradiție. În Africa Subsahariană, Bisericile creștine clasice de sorginte europeană înregistrează un număr de membri în creștere; la acestea se adaugă un număr care nu poate fi decât aproximat de Biserici și comunități indigene. În Asia, numărul creștinilor este în prezent în creștere, special în Republica Populară Chineză.

O trezire religioasă similară în Europa este puțin probabilă în viitorul apropiat. Sunt multe lucruri care indică faptul că, în Europa occidentală în orice caz, erodarea Bisericilor creștine va continua prin slăbirea legăturii cu Biserica, precum și a încrederii în tradiția credinței; este posibil să se ajungă și la o anumită stabilizare a practicii religioase ajunsă între timp la un nivel scăzut.